

LASTEN MATKOJA JA KOHTALOITA SOTA-AIKOINA

Leena Aalto

"Minä muistan sen viiltävän hädän, sen huikean ikävän, kun Äiti oli lähtenyt pois, kuin yksin maailmassa ois. Meitä oli siinä vaunussa monta, toisillemme tuntematonta, lappu kaulassaan matkalla maailmaan".

Ulla Welin Walitut runot 2008.

Sotalasten matkat ja kohtalot

Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30.11.1939. Suomalaiset kokivat kolme kohtalokasta sotaa, joista tuli kansakunnalle pitkäaikaiset seuraukset. Sota, kuten aina, oli kovien koettelemusten aikaa kaikille. Evakkomatkoilla oli suuria ihmisjoukkoja. Sodan jaloissa oli myös paljon lapsia, joita haluttiin saada turvaan. Suomalaiset sotalapset – finländska krigsbarn – ovat lapsia, jotka lähetettiin Suomesta toista maailmansotaa pakoon muihin Pohjoismaihin, lähinnä Ruotsiin. Sotien aikana siirrettiin Pohjoismaihin lähes 80 000 sotalasta, heistä suurin osa, noin 72 000, Ruotsiin. Talvisodan aikana Norjaan oli lähetetty 107 lasta, mutta jatkosodan aikana lapsia ei siirretty miehitettyyn Norjaan. Tanskaan vietiin talvisodan aikana 97 lasta ja jatkosodan aikana yli 4000 lasta. Useimmat lapsista sijoitettiin perheisiin, osa lastenkoteihin tai sairaaloihin. Poikia sijoitettiin tyttöjä enemmän lastenkoteihin. Pienet tyttölapset olivat olleet koteihin toivottuja. Mutta myös vanhemmat tytöt olivat sopivia. Monessa kasvatusperheen anomuksessa oli ollut "en äldre flicka för hushållshjälp". Lapsia siirtyi myös omaehtoisesti yksityisten tahojen ja reittien kautta perheisiin arviolta noin 5000-6000 lasta. Sairaille lapsille tarjottiin Ruotsissa hoitopaikkoja vielä sotien jälkeenkin. Ruotsissa oli yli 350 lastenkotia tuhansille terveille tai sairaille lapsille vuosina 1940–1947. Suomen lastensiirrot sotia pakoon ovat suhteutettuna väkilukuun maailmanhistoriallisesti suurimmat. Lasten oikeuksia sotatilanteissa ei silloin osattu tai ei voitu tarpeeksi ottaa huomioon. Nykyään on voimassa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. (Salminen 1998, 2–8; Rossi 2008, 11–17, 25–33; Innala 2006, 2–4, 18–24; Kaven 2010, 9–18; Sköld & Söderlind 2016, 54; Österberg 2018, 16–35; sotalapset.fi.)

Ruotsissa toimi suomalaisten lasten avustamiseksi talvisodan aikaan (5.12.1939) perustettu avustusjärjestö *Centrala Finlandshjälpens - Suomen Avun Keskus* (1939–1940). Myös Tanskassa toimi vastaava järjestö, *Finlandshjaelpen*, kuten myös Suomen puolella *Pohjoismainen Avun Keskus*. Vuonna 1940 perustettiin *Kommittén för finska sommarbarn* (1.5.1940) sairaiden ja aliravittujen suomalaisten lasten hoitoon kuljetusta varten. Jatkosodan aikaan nimi muutettiin *Hjälpkommittén för Finlands barn*. Suomessa lastensiirtoja varten perustettiin jatkosodan aikana 1941 *Lastensiirtokomitea*. Tämä oli sosiaalitoimen alainen komitea, joka vastasi Suomen puolella sotalasten siirroista vuosina 1941–1949. *Mannerheimin Lastensuojeluliitto* (MLL) ja *Suomen Punainen Risti* avustivat lastensiirroissa. Ruotsin puolella myös *Ruotsin Lottajärjestö* ja *Ruotsin Punainen Risti* olivat aktiivisia lapsiasioissa. (Edwardsen 1977, 25–30; Innala 2006, 8–17.)

Ensimmäiset lastensiirrot Tukholmaan tehtiin siis laivalla. Lapsia kuljettanut Höyrylaiva S/S Arcturus 15.12.1939 muistetaan vielä vuosikymmenten jälkeen. Laivamatkat todettiin kuitenkin vaarallisiksi, minkä vuoksi siirryttiin junakuljetuksiin. Monelle lapselle tuli pitkä junamatka. Ensin

junalla Haaparantaan, josta sitten edelleen matkattiin eri kohteisiin. Matka Helsingistä Haaparannan kautta Göteborgiin saattoi kestää viikon. Eikä nämäkään aina olleet vaarattomia, esimerkiksi Iittalassa tapahtui 4.3.1940 kello 0.45 junaturma. Toinen junista, nr 69, kuljetti sotalapsia. Juna oli menossa Haaparannan kautta Ruotsiin. Turmassa kuoli 31 ihmistä, joista 15 oli evakkojunan lapsia. Tapahtumasta ei sensuurin vuoksi julkisuudessa juurikaan puhuttu tai kirjoitettu. Malmin hautausmaalla Helsingissä on muistokivi: "Tässä yhteishaudassa lepäävät Suomen suuren ahdistuksen aikana Ruotsin matkan aikana Iittalan rautatieonnettomuudessa 4.3.1940 henkensä antaneet." Muistokivessä on 22 nimeä. Laivojen ja junien lisäksi lapsia kuljetettiin myös lentokoneilla Vaasasta Ruotsiin, esimerkiksi tammikuussa 1940 tehtiin tätä varten lento Sundsvalliin. Lasten lisäksi myös naisia ja vanhuksia oli kuljetuksissa mukana. Laivallakin siis sotalapsia vielä vietiin: esimerkiksi kesällä 1944 höyrylaiva SS Ariadne kuljetti 6412 sotalasta Vaasasta Uumajaan. Sama lapsi saattoi käydä Ruotsissa parikin kertaa, joten matkojen ja lasten määrät eivät ole kovin tarkkoja. (Edwardsen 1977, 38–52; Salminen 1998 2–8; Kaven 2010, 9–18; Rossi 2008; 11–17, sotalapset.fi; Helsingin seurakunta/hautamuistomerkit.)

Osalle sotalapsista sijoitus onnistui hyvin, osalle ei. Sota- ja evakkolapsia koettelivat ensinnäkin kaikenlaiset sairaudet. Lapsia sairastui tuberkuloosiin, tuhkarokkoon, kurkkumätään, hinkuyskään, punatautiin tai muihin tarttuviin tauteihin. Monien lasten puolustuskyky oli heikko ja joukkokuljetusten aikana tartuntavaara oli suuri, eivät lasten sijaiskodit ja laitokset olleet aina niin onnistuneita lasten kannalta. Julkisuudessa näitä siirtoja ei juuri kritisoitu, valtiollinen sensuuri oli kieltänytkin vuoden 1942 alussa kaiken Ruotsiin suuntautuvien lastensiirtojen arvostelun. Valtion tiedotuslaitos perusti erillisen yksikön hoitamaan asiaa. Ruotsia ei saanut arvostella lasten vastaanottamisesta, suhteita pidettiin yllä. Kaikki sotalapset eivät rauhan tultua palanneet kotimaahan. Ruotsissa oli ollut alhainen syntyvyys 1930-luvulla, adoptiolapset olivat tämänkin vuoksi haluttuja. Lastensiirroissa oli myös politiikka mukana. Kun Lastensiirtokomitea oli lopettanut työnsä, oli Ruotsissa 1949 vielä 15174 suomalaista lasta palauttamatta. Näistä noin 7100 lasta oli adoptoitu Ruotsiin. Tanskaan jäi noin 500 lasta. Sotalasten muutoksiin ja tilanteisiin sopeutumista ovat edesauttaneet siirroissa huomioidut pysyvät ihmissuhteet sekä sijaiskotien valmiudet tunnistaa sotalasten tarpeita ja vastata niihin lapsen kehitystason mukaisesti. Monet entiset sotalapset muuttivat sotien jälkeen ja vielä 1960–1970 luvulla Ruotsiin töihin. (Rautio 2005, 121–126; Kaven 2011, 156–165; Innala 2006, 2–4, 8–21; Edwardsen 1977, 38–52; Rossi 2008, 25–33; terve.rossi.se; Elenius 2019, 98–101; Paksuniemi 2014, 36–40; Norrena 2017, 6, 72–75.)

Sotalapset ja yhdistykset

Myöhemmin sotalapsina olleet henkilöt ovat sekä Ruotsin että Suomen puolelle perustaneet omia yhdistyksiä. Ruotsin ensimmäinen sotalapsiyhdistys perustettiin Tukholmassa vuonna 1992. *Riksförbundet Finska Krigsbarn rf (RFK) - Suomalaisten sotalapsiyhdistysten keskusliitto ry* on toiminut Ruotsissa vuosina 1992–2017. Sotalapsiyhdistykset ovat keränneet muistoja ja julkaisseet Ruotsissa vuosien varrella useita muistokirjoja. Sotalapsiajoista on sekä hyviä että huonoja muistoja. Suomen ensimmäinen Sotalapsiyhdistys perustettiin Kemissä 13.7.1991, ja se oli toiminnassa vuoden

2015 loppuun asti. Alussa yhdistyksen toiminta-alueeseen kuuluivat Oulun ja Lapin läänit, joista oli yhteensä lähetetty yli 6000 sotalasta Ruotsiin tai Tanskaan, noin 4000 lasta Oulun läänistä ja 2833 lasta Lapin läänistä. Kesällä 1996 Meripuistossa paljastettiin sotalapsipatsas "Pieni ikuisuus". *Suomen sotalapsiyhdistysten keskusliitto ry - Centralförbundet för krigsbarnsföreningar i Finland rf* toimi vuosina 1998–2016. Sotalasten muistopäivää vietetään vuodesta 2013 lähtien vuosittain samana päivänä kuin Lasten päivää eli 20. marraskuuta. (Salminen 1998, 2–5; Paksuniemi 2014, 6, 15–16; terve.rossi.se; Immonen 2017, 39–49; sotalapset.fi.)

Kemin sotalapsiyhdistys alkoi julkaista vuonna 1991 pientä *Sotalapsi*-lehteä, jota julkaistiin vuoteen 1997 saakka. Vuonna 2000 *Sotalapsi-Krigsbarn* -lehden julkaisemista jatkoi vuonna 1998 perustettu *Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto*. Nyt lehteä suunnattiin laajemmalle lukijakunnalle. Lehden julkaiseminen lopetettiin kuitenkin vuonna 2015. Itse keskusliiton toimintakin loppui 2016. *Sotalapsi - Krigsbarn* -lehti oli tärkeä tiedon ja muistelujen kanava sotalapsien ja yhdistysten välillä. Lehdet on arkistoitu ja ne ovat luettavissa myös verkkojulkaisuuksina. Keskusliitto organisoii *Sotalapsi*-päiviä ja kehitti yhteistyötä myös muiden pohjoismaiden yhdistysten kanssa. Sotalapsiyhdistykset olivat aktiivisia ja keräsivät paljon tietoa sotalapsiajoista. Nyt näitä yhdistyksiä on viime vuosina lopetettu jäsenmäärän vähetessä. Yksi toimintansa lopettaneista yhdistyksistä on *Turun Seudun Sotalapsiyhdistys ry - Åbonejdens Krigsbarn rf*. Yhdistys lopetti toimintansa syksyllä 2021. Sotalapsia oli kutsuttu kokoon ensimmäisen kerran jo 18.2.1990, mutta yhdistyksen rekisteröinti tapahtui myöhemmin, vasta 22.1.2001. Yhdistys oli 25.6.1997 lahjoittanut sotalasten muistoksi Turun Silja Linen satamaterminaaliin reliefin, matkustihan sotavuosina (1939.1945) noin 70 000 Suomen sotalasta turvaan muihin maihin juuri tämän sataman kautta. Turun ja Kaarinan Seurakuntayhtymän *Lehti Lilja* 12/2021 kirjoitti artikkelin sotalapsiyhdistyksen viimeisistä tapaamisista, joissa muisteltiin sotalapsiaikoja ja yhdistyksen menneitä vuosia. Sotalasten tarinat tulivat näinkin taas kerran julkisuuteen ja heidän tarinansa talteen. *Turun Seudun Sotalapsiyhdistys ry* lahjoitti loput yhdistyksen rahat Turun ja Kaarinan seurakuntien "Lahja lapselle -keräykseen". Yhdistyksen historia on tallennettu yhteiselle sotalapset.fi-verkkosivustolle. (sotalapset.fi; Immonen 2007 39-49; Lehti Lilja 12/2021.)

Suomessa on jäljellä enää vain 19.9.1996 perustettu Oulun Seudun Sotalapset ry. Yhdistys julkaisi vuonna 2010 muistelmateoksen "Suuri matka vieraalle maalle – Oulun Seudun Sotalapset ry:n jäsenten kertomaa sotalapsuudesta Ruotsissa ja Tanskassa vuosina 1940–1947." Oulun yhdistyksenkin jäsenmäärä ja toiminta on vuosien varrella ymmärrettävistä syistä vähentynyt. Ruotsissa on vielä toiminnassa Göteborgin sotalapsiyhdistys - Göteborgs Finska Krigsbarnsförening (GFK) ja Skånessa vuonna 1992 perustettu Sydsveriges Finska Krigsbarn (SFK) -förening. Yhdistyksen nimi oli ennen vuotta 2006 Skåneföreningen Finska Krigsbarn. Yhdistys on vuodesta 2001 julkaissut omaa jäsenlehteä TERVE!. Tänä vuonna helmikuussa ilmestyi *TERVE!* -lehden numero 73/2022. Jäsenien keski-ikä on korkea, mutta vielä on jaksettu muistojen polkuja kerrata. Yhdistysten anti on ollut henkisesti merkittävä sotalapsille, jotka olivat vaienneet kokemuksistaan pitkään. Myös se, että saa nyt muistella ja muisteluita kuunnellaan ja kirjoitetaan, on avannut monta tukahdutettua tunnetta ja pelkoa käsiteltäväksi monien vuosien jälkeen. (sotalapset.fi; oulunseudunsotalapset.fi; Immonen 2017, 39–49; GFK; SFK; terve.rossi.se.)

Suomessa sotalasten muistolaattoja on useilla rautatieasemilla, esimerkiksi Helsingissä (päärautatieasemalla), Hämeenlinnassa, Kotkassa, Porissa, Lahdessa, Tampereella ja Oulussa. Vaasassa on sotalapsien muistomerkki lentoasemalla, Helsingissä Malmin hautausmaalla. Kemin Meripuistossa on puolestaan sotalapsipatsas. Jo edellä mainitussa Turun Silja Linen terminaalissa on reliefi sotalasten muistoksi. Myös Ruotsin puolella suomalaisia on muistettu, esimerkiksi Tukholman Vanhassa kaupungissa on sota-ajan satamapaikan kohdalla Nybrokajenilla (niin kutsuttu Finlands kajen) paljastettu 19.9.1999 reliefi "*Tillit*", "*Luottamus*". Tässä lukee: "*Minnesmärke över de omkring 70.000 finska krigsbarn som evakuerades till Sverige 1939–1945. Många av dem togs emot här. Muistomerkki niille 70 000:lle suomalaiselle lapselle, jotka evakuoitiin Ruotsiin sotavuosina 1939–1945. Useat heistä otettiin vastaan tällä paikalla. Krigsförbundet Finska Krigsbarn 1999*". Haaparanta/Tornion sotalapsipatsas "*Separation*", "*Ero*", paljastettiin sotalasten muistoksi 25.4.2005. Tornion ja Haaparannan asemien kautta monet suomalaiset lapset jättivät lopullisesti kotimaansa. Tanskassa puolestaan Kööpenhaminan Churchill-puistoon pystytettiin 25.9.2004 muistomerkki suomalaisille sotalapsille ja heidän kasvatusvanhemmilleen *Suomalaiset Tanskassa* -yhdistyksen toimesta. (Rossi 2008; sotalapset.fi.)

Pohjois-Ruotsissa myös ruotsalaiset lapset seurasivat suomalaisten sotavuosien tapahtumia, vaikka niistä ei suoraan lapsille puhuttukaan. Suomalaisia sotalapsia oli kuljetettu Ruotsiin Haaparannan kautta jo talvisodasta lähtien eri paikkakunnille. Sota Suomessa oli näin lähellä Pohjois-Ruotsinkin lapsia, osalla ihan näköetäisyydellä Tornionjoen toisella puolella. Bengt Pohjaselle on jäänyt elävästi muistiin suomalaisten sotavuosilta monia tapahtumia, joita lapsena ei kaikkea voinut vielä ymmärtää eikä mitenkään käsitellä.

"Bengt Pohjanen Molotohvin leipäkori – lyhyt nuveli" – Laestadiuksen kuolinpäivä ja Hilding-nimipäivä. Mie seisoin kartanolla ja kattoin ko taihvaala tuli kommeita hopeanfärisiä konheita. Mie laukoin sisäle ja huusin äitille, että tulla kathon. Äiti sano, ette höpötät! Konheet katosit pohjosheen päin. Kalla tuli illalla meile. Sillä oli ottassa kaasointaa se istu ovenviereiselle toolille ja sano, että sattu othaan sirpalheita ko hään ajo hevosella Pajahlan kirkole käsin. Pommia oli puonu Laestadiuksen hauale, jymnastiikisalhiin, yks traktori oli lentäny ilhmaan ja saha oli palanu. Telefoonilangat olit poikki. Äiti kysy, että mikä hoito siellä oli ollu. Kalla sano, että Neuvostoliitto oli tyhjentyä Molotohvin leipäkörin Pajahlaan 21. päivänä helmikuuta Laestadiuksen kuolinpäivän kunniaksi, ja siksi ko Waaran Hiltinki Kaartisesta oli Sallassa sotimassa. Mie alon itkheen, mutta mamma otti minut sylhiin ja sano, ette älä poikariepu pölkää. Jos net tuleva huomenaki met menemä sauhnaan pihloon". (Pohjanen 2015.)

Lapin sota koski myös lapsia

Myös Lapin sota koski lapsia monella tapaa. Lapin sota liittyi jatkosodan aseleposopimukseen liittyvään vaatimukseen saksalaisten karkottamiseen Suomen alueelta. Sota saksalaisten kanssa alkoi 15. syyskuuta 1944 ja kesti seuraavan vuoden huhtikuun 27. päivään. Tämä sota oli myös pohjoisen lapsille rankkaa aikaa, monet lapset joutuivat lähtemään evakkoon. Jo 6.9.1944 annettiin Lapin läänin ja Oulun läänin kuntia koskeva kuulutus ja siviiliväestön pakollinen evakuointimääräys. Rovaniemellä ensimmäinen evakuointikuulutus julkistettiin 7.9.1944. Evakkomatkalta ei saanut ottaa

mukaan kuin välttämättömät tavarat. Jatkokäskey annettiin 11.9.1944. Kuusamo, Posio, Taivalkoski, Suomussalmi ja Hyrynsalmi saivat 8.9.1944 evakuoitímääräyksen. Partisaaniuhkan takia oli noin 12 000 henkilöä silloin jo evakkomatalla, osa kuusamolaisista jo kolmatta kertaa. Suomi oli pyytännyt Ruotsilta apua siviiliväestön evakuoinnissa. Ruotsin hallitus oli käsitellyt 11.9.1944 suomalaisten evakointiasiaa ja antoi myönteisen päätöksen ottaa vastaan suomalaisia evakkoja. Myönnyttiin kuitenkin ehdolla, että evakuoitavat tulevat itse rajan yli ja että evakuointi nähdään todella tarpeellisena. 16.9.1944 tuli ensimmäinen evakkojuna Haaparannalle. Ruotsin armeija vastasi evakoiden vastaanotosta ja huoltojärjestelyistä Ruotsin ylimenopaikkojen viidessä eri pisteessä. Evakuointi tapahtui pääosiltaan ajalla 7.9.–20.10.1944. Alkuvaiheessa Lapin ja Oulun läänin itäosista evakuoitiin noin 56 500 henkilöä Ruotsiin ja noin 11 500 henkilöä lähinnä Pohjanmaalle. Ruotsiin menneistä evakoista oli 18 000–20 000 lapsia. Lapset ikäryhmässä 11–16 rokotettiin Ruotsissa kurkkumätää vastaan. Karanteeniaika oli kaksi viikkoa. Lapin sodan aikana oltiin siis pääosin evakossa Pohjanmaalla ja Ruotsissa. Evakkoja oli Ruotsissa vastaanottamassa sotilaita, Ruotsin Punainen Risti ja vuonna 1924 perustettu *Svenska lottakåren*. Evakuoitujen kokonaismääräksi Lapin läänin ja Oulun läänin pohjoisosasta oli laskettu yhteensä yli 168 000 henkilöä. Petsamon, Sallan ja Kuusamon luovutettujen alueiden evakot eivät voineet palata kotiseuduilleen. Heitä kutsuttiin siirtoväeksi. Sallan luovutetun osan väestön evakko aika kesti 10–12 vuotta. (Rautio 2005, 31–37, 57–62; Mikkonen 2018; Kortelainen 2014; Heinänen 1993, 342–349; Paksuniemi 2014, 36–49, 52–75; Pekkala 2020, 12–17; Tarkka 2017, 8–14, 36–40.)

Ruotsin pohjoisiin lääneihin (Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland ja Gävleborg) otettiin vastaan siirtolaisia ja järjestettiin evakuointileirejä, myös karjaleirejä. Pohjoisimpia evakuointipaikkoja olivat Arvidsjaur, Jällivaara, Jokkmokk, Jukkasjärvi ja Piteå. Evakkopaikkakuntia oli ollut myös Sidensjö, Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Lycksele, Vindeln, Robertsfors ja Hofors. Myös muita evakkopaikkakuntia ja hoitopaikkoja oli useita. Yli 6000 kittiläläistä evakuoitiin Ruotsiin. Kittiläläisten evakkokuntia olivat Vilhelmina, Dorotea, Åsele ja Lycksele. Kaikki eivät selviytyneet evakkomatasta hengissä. Evakkomatalla kuoli paljon lapsia ja sinne myös jäi lapsia. Vilhelminassa oli noin 900 evakkoa, joista 530 lapsia. Matkalla kuoli ainakin 137 evakkoa, joista puolet oli lapsia. Vilhelminan tilanteesta ja kuolemantapauksista kirjoitettiin lehdistössä, ja myös Ruotsin ja Suomen hallitukset ja terveysturvalliset olivat huolestuneita evakkojen terveystilanteesta. Myös ranualaisia lapsia kuoli evakkomatalla. Ruotsin Ångermanlandin Sidensjö-alueella kuoli muutamassa kuukaudessa 86 ranualaista evakkoa, joista puolet oli lapsia. Sidensjössä oli otettu uusi kirkkomaa käyttöön. Ensimmäisinä vainajina siihen haudattiin 4.11.1944 seitsemän pientä suomalaista evakkolasta. Suru oli suuri, kun vielä samaan aikaan oli tullut tieto, että vihollinen oli hävittänyt heidän kotinsa Ranualla. Evakko aika ja lasten kuolemat vieraalla maalla olivat raskaita kokemuksia. Haudoilta ei voinut tulevina vuosina käydä, ei ollut varaa matkustaa. Se vaikeutti surutyötä ja jätti jälkeensä paljon itkua ja ikävää. Ranualla on 6.12.1992 paljastettu muistopatsas evakkomatalla menehtyneille. (Rautio 2005, 91–95, 121–126; Lundmark Åström 2020, 10–15; Peuna 2017; Westermark 2018; Eliasson 2021.)

Myös eläimiä evakuoitiin: Ruotsiin lähti evakkojen mukana noin 22 000 nautaa ja eteläiseen Suomeen noin 8 000 nautaa, lampaita ja sikoja. Kun miehet olivat rintamalla, eläinten kuljetus jäi paljolti

naisten ja lasten vastuulle. Karjaa kuljetettiin kävellen Ruotsiin. Esimerkiksi Sodankylästä Aavasaksalle käveltiin 250 km ja Rovaniemeltä länsirajalle 180 km. Eräänkin karjaa kuljettavan "lehmitytön" matka Sodankylästä Ruotsin Västerbottenin kyliin kesti yli kuukauden. Vastaavasti ranualaiset työt olivat kävelleet eläinten kanssa Ruotsiin. Monet olivat olleet Piittisjärveltä ja Kelankylältä. Eräs tyttö oli kuljettanut karjaa Kuusamosta asti. Matka Kuusamosta Ruotsin Piteå-Pitholmin alueelle oli kestänyt kaksi kuukautta. Perille päästyään "lehmityttö" oli niin huonossa kunnossa terveydellisesti, että joutui sairaalaan. Eläinten hoitaminen ja sijoittaminen myös vaati monenlaisia järjestelyjä ennen kuin oltiin lopullisessa sijoituspaikassa. Sotilaita oli ollut ohjaamassa reittejä. Mutta osa naisista ei pitänyt siitä, että "ruotsalaiset marmelaadisotilaat" heitä ohjailivat. Skellefteåbygden seudulla oli ollut karjaleirillä noin 6000 nautaa talven yli, joten joka päivälle riitti tytöille lypsämistä. On kerrottu, että monet tytöt karjaleirillä lauloivat kansanlauluja tai virsiä lypsäessään, niin lehmät pysyivät rauhallisina ja maitoa herui paremmin. Sitten juhannuksen aikaan 1945 lähtivät karjanhoitajat parakeistaan karjansa kanssa Suomeen päin. Ne olivat matkoja, jotka jokainen karjaa kuljettanut nuori tyttö ja poika muisti varmasti koko loppuikänsä. Nämä nuoret tytöt ja myös mukana olleet nuoret pojat olisivat ansainneet oman muistopatsaansa. (Elenius 2019, 98–101; Rautio 2005, 64, 71, 98; Lauerma 2022, 90–91; Pekkala 2015, 12–17.)

Sodankylän tyttöjen karjankuljetusta Lapin sodan aikaan Ruotsin Skellefteån seudulle on muisteltu vuonna 1979: Sodankylän Vuojärveltä lähti 11 tyttöä, 70 lehmää ja joitakin miehiä ja hevosia kohti länsirajaa. Nuorin tyttö oli 14-vuotias, joka joutui yksin ottamaan vastuun kotinsa eläimien kuljetuksesta Ruotsiin, kun isä oli rintamalla ja muut perheen jäsenet evakuoitiin. Oli neuvottu menemään kohti Aavasaksaa ja Ylitorniota. Ennen lähtöä oli organisoitu päivämatkojen pituudet ja yöpymispaikat. Oli laskettu, että Aavasaksalle kävelyyn menee 14 päivää. Päivämatka kävelyä olisi 20-30 km päivässä. Koko kävelymatka karjan kanssa oli yhteensä 250 km. Alku oli hankalaa. Lehmät olivat oikukkaita, eivät ymmärtäneet mennä eteen päin, vaan olivat koko ajan palaamassa kotilaitumia kohti. Jos tuttu karjankuljettaja vähänkään meni tien sivuun, niin lehmä heti perässä uskollisesti viereen. Paljon oli väkeä tiellä, suomalaisia kulkemassa etelään ja länteen, saksalaisia sotilaita neuvostovankeineen pohjoiseen päin. Yöllä myös "katosi" lehmiä saksalaissotilaiden leireihin. Lähempänä Aavasaksaa saattoi huomata, että saksalaissotilaat eivät olleet enää niin ystävällisiä. Saavuttiin kuitenkin Tornionjoen rantaan. Osa lehmistä hermostui lauttakuljetuksessa joen yli, hyppivät veteen ja uivat lähtörannalle takaisin. Haaparantaan kuitenkin päästiin ja oltiin siellä karanteenissa kaksi viikkoa. Haaparannalta jatkettiin sitten Skellefteån seudulle. Skellefteåsta oli taas 50 km kävelyä karjan kanssa pienempiin kyliin. Tytöt olivat nuoria ja sopeutuivat aika pian ympäristöön ja ihmisiin. Ruotsalaiset pojat olivat kiinnostuneita suomalaisista tytöistä. Pojat halusivat tehdä tuttavuutta ja järjestivät Surströmming – eli hapansilakkajuhlat, joihin tytöt olivat kutsuttuina. Mutta poikien yritys hurmata suomalaistyttöjä paikallisen perinneherkun eli hapansilakan avulla epäonnistui täydellisesti. Kun pojat avasivat silakkapurkit, kammottava löyhy lehahti ympäriinsä ja tytöt juoksivat säikähtyneinä karkuun. Tytöt luulivat, että se oli sabotaasi heitä kohtaan. Tätä hurmaamiskeinoa eivät pojat luultavasti toistamiseen yrittäneet. (Dahlstedt & Holmgren 1979, 12–23, 28–29; Jonsson 2018.)

Karjan kuljettamisesta Ruotsiin Lapin sodan alkuaikana on muistellut Sirkka Lauerma. 16-vuotias koulutyttö Sirkka oli Rovaniemeltä ollut mukana Saarenkylän nuorien tyttöjen kanssa kuljettamassa 200 lehmää Ruotsin puolelle. Matkaa oli tullut käveltyä 180 km. Haaparannassa asuttiin ruotsalaisten suurella karjaleirillä talven ja sodan yli, kunnes taas käveltiin Ruotsista kotiin Rovaniemelle. Karjan kuljetukseen oli annettu ohje: *"Karja kuljetetaan väestön mukaan. Evakuoidut saavat ottaa mukaansa henkilökohtaisen omaisuutensa sekä kuljettamansa irtaimen omaisuuden. Karja ja muu omaisuus on merkittävä, karja sekä korvamerkillä, että kaulan ympäri ripustetulla puulapulla. Lisäksi eläinten kylkiin oli merkittävät annetut numerot"* Sirkka muistuttaa myös (Rautio 2005, 98) sanoista *"Näiden ihmisten ja eläinten jopa satojen kilometrien vaellus kotoaan Ruotsin karjaleirien turvaan on arktisessa syksyssä, sodan jaloissa eräs toisen maailmansodan unohdetuista sankariteoista. Nämä nuoret suomalaiset joutuivat pääsääntöisesti vastaamaan elikoista evakkotalven yli karjaleireillä"*. (Lauerma 2022, 90–91; Rautio 2005, 98.)

Sotien jälkeenkin lapsia hoitoon Ruotsiin

Sotien jälkeenkin lapsia lähetettiin hoitajakoille Ruotsiin. Lapin läänistä lähti lapsia kesäkuussa 1946 Ruotsiin hoitoon. Myös vielä syksyllä oli matkoja, samoin vuoden 1947 alkupuolella. Lääkärintarkastukset ja karanteenit vaikuttivat matka-ajan pituuteen. Tukholman Mariebergissä oli vastaanottokeskus. Erään kemijärveläisen pojan papereissa luki seuraavaa: Saapunut Haaparannan kautta junalla 11.7.1946 Mariebergin vastaanottokeskukseen. Läkarkontrollen 3: AT rel. gott, Lungor u.a. Tuberkulinhäfta neg. Svalgprov 4 neg. Finsk diagnos Haft tre ggr lunginflammation, Behandlad med sabadilättika. Skärmbild den 15.7.46. Till Baggå 26.7.46. Hjälpkommitten för finlands barn. Marieberg 13.7.46 dr Jorup. Esitettiin siis sijoituspaikaksi Västmanland, Finska Konvalescenthemmet Baggå. Skinnskatteberg. (riksarkivet.se.)

Kouluikäiset olivat Baggån kartanon hoitokodissa ollessaan käyneet myös Skinnskattebergissä kansakoulua. He muistelivat myöhemmin, että siellä opetettiin heille Ruotsin kansallislaulua. Yksi ryhmä palautettiin takaisin Suomeen junalla 5.7.1947. Tukholmassa oli kirjattu 6.6.1947, että 57 lasta on lähetetty junalla Haaparannan kautta takaisin Suomeen. Palautusryhmässä oli 12 lasta Kemijärveltä, 7 Sodankylästä, 3 Rovaniemeltä ja yksittäisiä lapsia ympäri Pohjois-Suomea. Paljon jäi lapsia vielä Ruotsiin. Monta lasta siirrettiin kuntoutumaan Ludvikan lähelle, Hedbyn paikkakunnalle, jossa oli *Finska Barnkoloni*. Hedbyn *Finska Barnkoloni* oli toiminnassa ajalla 10.11.1942–31.3.1948. Toiminnan oli pannut käyntiin *Kommittén för Finska Sommarbarn med syfte att föra över sjuka och undernära barn från Finland för sommarvistelse i Sverige*. Nimi oli myöhemmin *Hjälpkommittén för Finlands barn*. (riksarkivet.se; Rossi 2008, 87.)

Sotalapsia ruotsalaisessa kansakoulussa

Vuosina 1939–1945 oli Ruotsiin lähetetty noin 48 600 kouluikäistä tai vanhempaa lasta. Lapsia oli siirtynyt myös omaehtoisesti Ruotsiin. Osa lapsista oli välillä palannut Suomeen ja jälleen siirtynyt Ruotsiin. Koulunkäyntiin ja kielen oppimiseen oli tullut katkoja. Tulivat lapset Ruotsiin sotalapsina

tai evakkolapsina, olivat he sijoitettuina perheisiin tai lastenkoteihin, niin 7-vuotiaasta lähtien nämä lapset saivat käydä kansakoulua Ruotsissa. Sotalapsille pyrittiin saamaan ruotsalaisiin kouluihin suomalaisia opettajia, mutta se ei ollut joka paikkakunnalla mahdollista. Koululla oli tiedollinen, kasvatuksellinen ja yhteiskuntaan sosiaalistava tehtävä. Pedagoginen suuntaus Ruotsissa tuolloin noudatti saksalaisen filosofi Herbartin ajatuksia ja periaatteita. Koulun juuret olivat 1800-luvulla. Lutherin katekismus oli ollut tärkein koulukirja pitkään. Tällöin koulun pedagogiikka oli ollut ulkolukua ja menetelminä oli kysymykset ja vastaukset, jotka opettaja oli valmistellut ennen oppituntien alkamista. Opettajaseminaareissa oli opetettu oppituntin toteuttamista viiden vaiheen mukaisesti autoritaarisen järjestelmän mukaan. Ajan kanssa otettiin sitten myöhemmin koulutuksessa ja oppimisessa myös oppilaan näkökulma huomioon. (Svensson 2007, 5, 32–36, 38–45, 45–48; Innala 2006 16–17.)

Vuonna 1942 oli Smålandissa Kronobergin läänissä noin 500 kouluikäistä suomalaista lasta. Per Svensson on käynyt läpi arkistoja Alvestan alueella olevista kouluista, joissa oli suomalaisia sotalapsia vuosina 1941–1945. Tarkastelunäkökulma oli koulutussosiologinen. Sotalapsille, jotka olivat käyneet koulua Suomessa, ruotsalaisen koulun järjestelmä ei ollut outoa. Lapset olivat tottuneet ulkolukuun ja koulun kuriin jo Suomessa. Tärkeimmät oppiaineet olivat uskonto, lukeminen ja kirjoitus. Todistuksessa annettiin myös arvosana käytökselle, huolellisuudelle ja tarkkaavaisuudelle. Suomalaiset sotalapset olivat saaneet hyviä arvosanoja käytöksessä, huolellisuudessa ja tarkkaavaisuudessa. Yleensä sotalapset olivat suoriutuneet koulusta normaalin arvosanoin. Muutamat lapset, jotka olivat käyneet koulua vain osan lukuvuotta, olivat jääneet luokalle. Sotalapsilla oli ollut vähemmän koulusta sairaus- tai muita poissaoloja kuin ruotsalaisilla. Myöhemmin suomalaiset lapset ovat kertoneet, että heidän piti olla “kilttejä, tottelevaisia ja kiitollisia”. Opettajilla oli ollut suomalaislapsista merkintöjä, joita voidaan tulkita lasten erotteluksi ruotsalaisesta ryhmästä. Tämä on saattanut johtaa sotalapsen itsetunnon ja identiteetin heikentymiseen. (Svensson 2007, 5, 32–36, 38–45, 45–48.)

Lapsuuden monet suunnat ja kohtalot sota-aikoina ja sotien jälkeen

Edellä on kuvattu lyhyesti toisen maailmansodan suomalaisten lapsia sotalasten ja evakkolasten näkökulmasta. Kuvaus ei ole kattava, mutta tällä olen halunnut muistuttaa siitä, kuinka Suomessa käydyt sodat koskivat muiden ohessa lapsia monella tapaa. Neuvostoliiton tuhoiskuissa lapsetkin joutuivat usein uhreiksi. Rajaseuduilla on muistomerkkejä neuvostoliittolaisen kaukopartion eli partisaanien uhreille. Siviiliuhreja oli 181, uhrien joukossa oli useita lapsia, vieläpä pieniä lapsia ammuttuina ja kiväärin pistimillä tai puukoilla silvottuina, joillakin myös kallo ja niska murskattuina. Nuorimpia uhreista olivat neljän ja seitsemän kuukauden ikäiset tyttövauvat. (Erkkilä 1998; Kouvo 2020). Lapsia jäi myös orvoiksi sodan vuoksi: Suomessa talvisotaan, jatkosotaan ja Lapin sotaan osallistui yhteensä noin 600 000 miestä ja noin 100 000 naista. Heistä kaatui tai katosi rintamalla noin 93 000 sotilasta. Lisäksi sotilaita menehtyi myös eri sairauksiin, tapaturmiin, miinoihin, raskaissa olosuhteissa sotavankeudessa ja partisaanien uhreina. On arvioitu, että 55 000–60 000 lasta jäi sotaorvoiksi. Sotaorvot saivat valtiolta huoltoeläkkeen ja myös koulutusta ja kesätoimintaa tuettiin. Se, kuinka merkittävää sotaorvous on monelle ollut, kuvaa se, että yli viisikymmentä vuotta sodan

päättymisen jälkeen, 2000-luvun ensimmäisten vuosien aikana perustettiin esimerkiksi *Lapin Sotaorpo yhdistys* ry 16.3.2002, jonka toiminta-alueena oli Lapin maakunta. Ruotsinkielinen *Svenskfinlands Krigsänkebarn rf* on toiminut vuodesta 2009 lähtien. Tämän yhdistyksen toiminta-alueena on Suomen ruotsinkielinen väestö. Myöhemmin on alettu puhua sotaorpojen vaikeista ja kätkeytyistä asioista avoimesti ja tutkimuksia sekä muistelmateoksia sotaorpoudesta on kirjoitettu. Sotaorpo yhdistykset ovat liittyneet *Kaatuneitten Omaisten Liittoon*, joka on suomalaisten sotaleskien vuonna 1945 perustama liitto. Sotaorpotunnus (suunnitellut Aimo Vuorinen) otettiin käyttöön vuonna 2014. Mannerheimin Lastensuojeluliitto MLL on sotakummitoiminnallaan avustanut sotaorpoja. (Erkkilä 1998, 70–71, 112–147; Kouvo 2020, 9–17; Virkkunen 2013, 160–182; Haapalahti 2007, 2, 25–49; Nyrhilä 2020, 98–103; Raittinen 2011, 3–7; 19–28, 48; Kankaanpää 2010, 26–37; sotavainajat.fi; lapinsotaorvot.fi.)

Osa rajaseudun väestöstä pääsi talvisodan evakkomatkojen jälkeen palaamaan kotiseudulleen. Lapset kävivät koulua mahdollisuuksien mukaan. Vuosikymmenten jälkeen on muisteltu entisiä koulupäiviä.

"Kohtalona olla sota-ajan koululainen Sallan rajaseudulla. Kylässä yksi Aapinen 1941–1942 (1 lk). Kansakoulun aloitin Salmivaarassa. Piisilän pirtissä oli koulu. Opettajana oli Irja Ovaskainen. Silloin oli kirja- ja vaikka mikä pula. Meitä oli Salmivaaran Erkkilässä kolme perhettä ja kaikilla ekaluokkalainen koulussa. Meillä oli yhteinen aapinen. Enemmän taisivat äidit riidellä kuin me, kenen lapsi pääsi milloinkin aapista lukemaan. Muistan kun meillä oli läksynä "Tuo-mo te-ki leik-ki-au-ton" ja minun olisi pitänyt jatkaa "au-ton". Mutta kun edessä olija antoi minulle kirjan, en tiennyt, miltä riviltä olisi pitänyt alkaa. Niin Ovaskaisen Irja jätti minut laiskoille. Olin aamulla koulumatkalla pudonnut järveen ja minulla oli aivan märät vaatteet. Nurkassa piti opetella läksy. Kyllä minä sen osasin, kun tiesin, mistä alkaa." (Tellervo Ruhkala o.s. Aatsinki syntynyt. 1934, teoksessa Kellokumpu 1999, 170.)

Myös sodan aikana ulkomaalaisten sotilaiden lapset ovat yksi osa sotien aikaista lasten historiaa, josta ei ole puhuttu. Suomessa sodan aikana syntyi yli 700 lasta, joilla oli saksalaissotilaisiä. Pohjois-Suomessa oli ollut yli 200 000 saksalaista sotilasta, jolloin siellä syntyi myös eniten suhteita saksalaisten sotilaiden ja suomalaisnaisten välillä. Suhteita syntyi, vaikeivat suomalaiset naiset olleetkaan natsien ihaillemaa "pohjoista rotua". Pohjois-Suomen alueella syntyikin näiden suhteiden seurauksena runsaasti lapsia. Osa naisista muutti myös Lapin sodan päätyttyä Saksaan. Tätä ennenkin naisia oli lähtenyt saksalaisten sotilaiden mukana Norjaan. Lapin tuhon jälkeen asenteet saksalaisia kohtaan olivat katkeria ja jopa vihamielisiä. Tästä eivät välttyneet saksalaisten sotilaitten lapsetkaan. Heitä saatettiin kiusata ja pilkata. Lapset joutuivat kantamaan vanhempiensa ja yhteiskunnan taakkaa, mihin he olivat vielä liian pieniä. Asioista ei puhuttu kotona, joten lapset saivat usein tietää asioista ulkopuolisilta. Tällöin oli vaikea ymmärtää, mikä oli totta ja mikä kiusaamista. Naisia ja lapsia saatettiin syrjiä, mutta samaa kohtelua ei ollut suomalaisen sotilaan ja saksalaisen naisen suhteeseen. Suomessa kuitenkin saksalaisten kanssa lapsia tehneet ja seurustelleet eivät ole joutuneet pidätetyiksi tai karkotetuiksi kuten Norjassa. Mutta traumaattisia muistoja on monella. (Westerlund 2011 osa I, 57–61, 70–85, 186–195.)

Myös Neuvostoliittolaisille sotavangeille syntyi Suomessa 200 lasta ja ruotsalaisille vapaaehtoisille sotilaille syntyi noin 100 lasta. Itä-Karjalassa suomalaisille isille syntyi eri arvioiden mukaan noin 500–800 lasta. Lapsia syntyi myös Valvontakomission jäsenille. Tanskassa syntyi noin 5500 saksalaissotilaan lasta. Miehitetyssä Norjassa oli syntynyt noin 12 000 lasta saksalaisille sotilaille. Norjassa termillä "*krigsbarn*" tarkoitetaan saksalaisten sotilaiden lapsia. Saksalaisia sotilaita oli rohkaistu suhteisiin norjalaisten naisten kanssa ja saamaan rotupuhtaita ensiluokan arjalaisia lapsia. Norjassa saksalaissotilaiden lapsia syntyi äitiyskodeissa *Lebensborn*-ohjelman kautta. Rauhan tultua näitä saksalaissuhteissa syntyneitä lapsia ei voitu lähettää Saksaan. Lapsia sijoitettiin sitten lastenkoteihin ja mielisairaaloihin. Sodan jälkeen näitä naisia pidätettiin, karkotettiin ja syrjittiin. Lasten isiä ei ole syytetty, naiset ja lapset kantoivat taakan. Vasta vuosikymmenien jälkeen saksalaisten lapset alkoivat vaatia korvauksia saamastaan kohtelusta. Norjan valtio on esittänyt virallisen anteeksipyyntöä, ja korvauksiakin on maksettu. (Westerlund 2011 osa I, 70–85, 186–195; Westerlund osa II, 5–25; Koponen 2012, 24–35.)

Sotalapset muistelevat sotalapsiaikojen merkitystä myöhempiin elämänvaiheisiin

Suomalaisia sotalapsia oli siirretty Ruotsiin vuosina 1939–1945, ja matkoja tehtiin vielä myöhemminkin. Vuodet ovat vierineet ja sotalapsien määrä on luonnollisesti vähentynyt. Mutta vielä on joukko iäkkäitä sotalapsia jäljellä. Muistot elävät edelleen ja eheyttävät sotalapsien monia vaikeita elämänvaiheita. Muistojen sävy saattaa saada eri vivahteita riippuen siitä, kerrotaanko niitä suomen (tunnekieli) vai ruotsin kielellä. Jennifer Lundmark Åström haastatteli tutkimuksessaan vuosina 2019–2020 kahta Pohjois-Ruotsissa asuvaa jo ikääntynyttä suomalaista sotalasta Mariettaa ja Eineä, jotka olivat jääneet asumaan Ruotsiin. Kolmas haastateltava oli sotalapsen lapsi, joka halusi säilyä tuntemattomana. Marietta kuvasi sotalapsitaustaansa ja Eine kertoi kokemuksiaan sotalapsiajoilta, joissa edestakaisten muuttojen takia tuli paljon vaikeuksia kielen ja koulun kannalta. Koulunkäynti oli sotalapsiaikana kärsinyt, kun ensin oli tultu ummikkona Ruotsiin, välillä lapset lähetettiin takaisin puoliummikkona Suomeen ja sieltä sitten taas ummikkona takaisin Ruotsiin ja vieläkin sieltä takaisin Suomeen. Biologinen äiti ja sisarukset muistettiin, mutta isästä haastateltavat kertoivat vain muutamia asioita. Mariettan isä toimi Oulussa poliisina, ja Einen isällä oli alkoholiongelmia.

Marietta – "inte bara en mamma, utan två, – men ändå ingen!"

Marietta kertoi, että hän oli ollut 7-kuukauden ikäinen vauva kun hänet oli tuotu Oulusta lappu kaulassa tätinsä kanssa Ruotsiin. Ennen lähtöä kaikki Ruotsiin lähtevät lapset olivat saaneet nimilaput kaulaansa. Mutta matkan jännityksessään monet lapset olivat sitten vaihdelleet lappuja kaulastaan toistensa kanssa tai hermostuksissaan pureet niitä rikki. Marietta oli niin pieni, että ei pystynyt tekemään paljoakaan. Muutamat hänen sisaruksistaan oli sijoitettu Norrbottenin Jävren kylään Piteån kunnassa. Mutta hänellä oli myös joitakin vuosia vanhempia sisaruksia, jotka menivät Kiirunaan. Ne, jotka olivat menossa Kiirunaan, olivat lukeneet kaulastaan lappujaan ja onnistuneet vaihtamaan lappuja toisten kanssa niin, että heitä ja lappujen vaihtajia ei erotettaisi, jotta he pääsisivät lähelle toisiaan samalle seudulle. Marietta-tytöllä onnistui muutto sujuvasti, hän sai Ruotsissa hyvän kasvatuskodin. Marietta tuli

perheestä, jossa oli 15 jäsentä, hän itse oli se kymmenes lapsi. Hän tuli nyt perheeseen, jossa oli vain yksi 12-vuotias adoptoitu lapsi. Muistoihin on jäänyt tilanne, kun hän oli noin 4-vuotias, Suomen äiti oli käymässä ja toi kauniin nukan. Hän oli laittanut nukan vesitynnyriin, koska pelkäsi, että täytyy lähteä Suomen äidin mukana. Se oli tuntunut työläältä, että oli kaksi äitiä, suomalainen ja ruotsalainen. Hän ilmaisi asian: "inte bara en mamma, utan två, – men ändå ingen!" Hänen mielestään hänellä ei siis ollut vain yksi äiti, vaan kaksi ja kuitenkin ei yhtään äitiä. Marietta oli pelännyt suomen kielen opettelemista, jotta häntä ei palautettaisi Suomeen. Myös isä oli vierailut Mariettan luona Ruotsissa. Kun Marietta oli 10-vuotias, isä oli lopulta luvannut Mariettan jäävän Ruotsiin. Suhteet Suomeen ovat pysyneet hyvinä ja Marietta kävi myös kesälomillaan Suomessa. (Lundmark Åström 2020, 16–17.)

Eine. "Finnkärringen, finnpolisen – mitt liv

Einen sotalapsuuden ajassa ja koulunkäynnissä oli monia vaiheita. Perheessä oli 10 lasta, elämä Äänekoskella oli ollut tiukkaa. Hän oli lapsikatraasta numero 7, tomerna tyttö. Eine ja hänen sisarensa Alli olivat kuulleet vuonna 1941 muilta lapsilta, että lapset voisivat matkustaa turvaan Ruotsiin. Sisaruksien innostuivat tästä mahdollisuudesta. He olivat lähettäneet heti anomuksen Ruotsin matkaa varten. Sisko oli jo täyttänyt 11 vuotta, joten jouduttiin valehtelemaan ikä 10-vuotiaaksi, koska ikäraja oli esitetty 0–10 vuotta. Vasta anomusten lähettämisen jälkeen he kertoivat asiasta äidille. Kutsua odotettiin jännittyneinä. Kevätlukukauden jo alettua tuli myöntävä vastaus. Eine lähti ensimmäisen kerran sotalapseksi *Hjälpkommittén* avustuksella Äänekoskelta 8-vuotiaana vanhemman siskonsa Allin kanssa. Matka tehtiin Haaparannan kautta. Haaparannassa tytöt saivat ensimmäistä kertaa elämässään maistaa voileipien kanssa suklaajuomaa. Suklaa maistui mahtavalta. He matkustivat edelleen Bodeniin, missä heidät "täisaunotettiin". Matkaan oli kuulunut myös terveystarkastukset ja rekisteröinnit. Seuraavana päivänä menttiin suureen saliin, josta lapsia sitten haettiin sijoituskohteisiin. Einellä pääsi pari kertaa itku, muita haettiin ja hän oli jäädä viimeiseksi. Vihdoin tuli joku, joka otti Eineä kädestä kiinni. Sieltä menttiin sitten autolla paikkakunnalle nimeltä Råneå. Eienen sijoituspaikaksi oli tullut Luulajan ulkopuolella Råneåssa asuva perhe. Sisaruksien eivät päässeet samaan paikkaan. Råneåssa Eine joi sitten elämänsä ensimmäiset kahvit. Tornionlaaksolainen apulainen selitti heille asioita suomeksi. Tulevan kasvattiäidin kanssa tultiin kotiin, missä Eine sai asua monia vuosia eri aikoina. Muutaman päivän jälkeen alkoi koulussa kevätlukukausi, Einellä toinen, siskolla neljäs. Koulussa he eivät aluksi ymmärtäneet opettajan puheesta mitään, mutta välitunnilla he pystyivät puhumaan keskenään suomea. Niin meni lukukausi ja kesäkuussa 1942, kun lukukausi loppui, tytöt osasivat lukea, kirjoittaa ja puhua sujuvaa ruotsia.

Elokuussa 1942 Eine ja hänen Alli-sisarensa saivat määräyksen palata takaisin Suomeen. Suomessa oli kaikki entisellään, köyhää ja sodan tunnelmaa. Myös koulussa oli alussa vaikeaa, Eine koki olevansa kaiken ulkopuolella. Kesällä 1944 tuli jälleen mahdollisuus lähteä Ruotsiin. Eine ilmoittautui taas lähtöön ja onnistui pääsemään samaan perheeseen. Ruotsissa olivat meinanneet, että Eienen pitää käydä neljäs luokka uudestaan, kun on ollut poissa ja ruotsin kieli huonontunut. Mutta Eine oli ilmoittanut, että sitten hän ei tule kouluun ollenkaan. Niin hänet piti päästää viidennelle luokalle. Hän piti itse elämästään huolen. Lapsuus ei ollut helppoa,

mutta hän selviytyi. Vuonna 1947 tuli taas määräys, että kaikki sotalapset takaisin Suomeen. Eine ja hänen siskonsa palasivat sitten jälleen kerran puoliummikkoina Suomeen. Hän oli palannut sotalapsimatkoiltaan kaksi kertaa kotiin Suomeen. Kotona ei ymmärretty ruotsia eikä hänkään alussa ymmärtänyt suomea, vaikka kieli palautuikin aika pian.

Viimeisen eli kolmannen matkansa Ruotsiin Eine teki itse Ruotsin kasvatusvanhempien avustuksella vuonna 1948. Eine haki passin ja matkusti yksin Ruotsiin. Passi oli vain kuukauden voimassa ja Eine oli vaarassa joutua paperittomaksi Ruotsissa. Asia hoitui lopulta ja Eine sai jäädä Ruotsiin. Kolmannen Ruotsiin muuttamisen jälkeen hän ei enää palannut Suomeen. Eine on kuitenkin säilyttänyt hyvän suomen kielen taidon ja pitänyt yhteyksiä Suomeen. Koulunkäynti oli ollut monta kertaa vaikeaa, kun lapset lähetettiin Ruotsiin, sieltä takaisin Suomeen ja taas sitten Ruotsiin – kieli unohtui välillä, samoin koulukaverit vaihtuivat tiheään. Suomessa hän oli alussa ollut koulussa kummallinen ummikko ja Ruotsissa "finnkärring". Eine selvisi kuitenkin hyvin elämässään vahvan ja sosiaalisen luonteensa vuoksi. Kun papin poika oli nimitellyt häntä koulussa nimellä "finnkärring", Eine oli ottanut pojan kiinni ja painiottelussa vetänyt hänet maahan ja voittanut. Sen jälkeen poika ei enää uskaltanut haukkua Eineä. Eine kouluttautui sitten eri vaiheiden jälkeen poliisiksi ja teki mittavan työn Norrbåttenin alueella. Hänestä tuli Norrbåttenin ja koko Norrlannin ensimmäinen ja ainoa naispuolinen kriminaalipoliisi vuosikymmeniksi. Einen mielestä on tärkeää puhua ja kirjoittaa sotalapsikokemuksista suoraan, eikä kierrellä ja pehmitellä. Totuuden puhuminen oli suomalaisille tärkeää, ei tarvitse sitten jälkeensä yrittää selvittää asioita. Kuten Eine Johansson Mark Twainin sananlaskun mukaisesti sanoi: "Talar man sanning, behöver man aldrig komma ihåg, vad man sagt". Eine on kirjoittanut elämästään ja kokemuksistaan kirjan: "Finnkärringen, *finn*polisens – mitt liv". Eineä on julkisuudessa muistettu myöhemmin usein. (SVT nyheter Norrbotten, 29.11.2016; "Pionjären - Eine Johansson" 2018; Lundmark Åström 2020, 16–25.)

Maria Kennerberg haastatteli vuonna 2008 Tukholmassa sosionomin tutkimuksessaan suomalaisia 70–80-vuotiaita entisiä sotalapsia. Lapset oli lähetetty Ruotsiin alle 10-vuotiaina. Yksi lapsi oli ollut 3-vuotias. Haastateltavat olivat Vellamo, Aino, Eila, Toini, Siiri ja Pirjo. Aihealueita oli viisi ja ne koskivat seuraavia asioita: henkilöt, kieli, ruoka, kulttuuri, tunneosuus ja juurettomuus. Lapsia oli siirretty edestakaisin parin vuoden välein. Tämä oli vaikuttanut heidän sosiaaliseen turvallisuuteensa ja kehitykseensä läpi elämän. Kielellinen kehitys ja koulunkäynti oli vaikeutunut, mutta apua ei ollut saatavilla.

Vellamo, Aino, Eila, Toini, Siiri ja Pirjo

Haastatteluissa oli tullut esille, että kielen ja koulun suhteen oli sotalapsilla ollut vaikeuksia. Maata vaihtaessaan lapset joutuivat vaihtamaan kieltä ja ympäristöä. He eivät saaneet minkäänlaista apua, kadottivat välillä suomen kielen ja välillä ruotsin kielen. Palautustilanteessa oli surullista ja vaikeaa, kun äiti ei ymmärtänyt ruotsia ja itse ei osannut suomea. Oltiin ulkopuolisia molemmin puolin. Jäi tunne, että on aina elämässä kaivannut jostakin pois. Kun on Ruotsissa, kaipaa Suomeen ja päinvastoin. Olla Ruotsin ja Suomen

"välitilassa" voi olla joskus raskasta, kahden äidin lapsena. Joutuu suhtautumaan eri tavalla kahteen erilaiseen ja eri kieltä puhuvaan äitiin, biologiseen äitiin ja kasvattiäitiin. Joskus jouduttiin myös vaihtamaan kasvatusvanhempia ja paikkakuntaa, jolloin oltiin taas uudessa sopeutumistilanteessa. Eräs haastateltava oli tietoisesti luopunut suomen kielestä, jotta sopeutuminen yhteiskuntaan olisi helpompaa. Hän halusi välttyä rasismilta ja haukkumiselta. Silloin hän vieraantui myös suomalaisista sukulaisistaan. Monet suomalaiset sotalapset eivät ole opettaneet suomea omille lapsilleen samasta syystä. Kouluajalta oli jäänyt myös ikäviä muistoja. Kukaan ei ymmärtänyt, millaista on tulla ummikkona ruotsalaiseen kouluun. Ja sitten palata taas ummikkona suomalaiseen kouluun. Ja jälleen palata puoliummikkona ruotsalaiseen kouluun. Se, että on aina ulkopuolinen ryhmässä jättää lapsen mieleen syviä haavoja. Henkiseltä puolelta oli sotalapsiajalta kehittynyt useille jonkinlainen ulkopuolisuus ja juurettomuus. Ei voinut luottaa keneenkään eikä mihinkään.

Suomalaisten juhlapyhien ruoka oli tärkeä useimmille, paitsi Iiriksellä. Sauna, ruisleipä, lanttulaatikat, mämmi, sima kyllä muistettiin. Kulttuurista nousi esille musiikki, kuorolaulu, tanssi ja kädentaidoista suomalaisten naisten virkkausinto. Useat haluavat asua vanhuudessaan suomenkielisten kanssa. Vanhana saattaa myöhemmin opittu ruotsin kieli unohtua, suomen kieli säilyy tunnekielenä. Mutta suomalaisten keskenkin voi kokea ulkopuolisuutta, kun ei ymmärrä enää kaikkia uusia sanoja. Samoin ne, jotka eivät enää osanneet suomea, saattoivat tuntea, että he eivät voi olla täysillä ryhmässä mukana. On myös niitä, jotka haluavat olla vanhanakin sekä suomenkielisten että ruotsinkielisten kanssa. Kaksikielisenä tuntui sosiaalinen elämä laajemmalta ja rikkaammalta. Työelämäkin on muokannut seurustelumuotoja ja tuttavuuksia. Riippuu myös siitä, onko ollut naimisissa suomalaisen vai ruotsalaisen kanssa. Vellamo, Aino, Eila, Toini, Siiri ja Pirjo toivat esille sen seikan, että koska he itse ovat kokeneet niin paljon, heillä on ollut ymmärrystä ja taitoa auttaa ja hoitaa apua tarvitsevia ihmisiä. Mutta monelle oli jäänyt arkuus, toisiin ihmisiin oli vaikea luottaa. Jos kiintyy johonkin ihmiseen tai paikkaan, on koko ajan pelko, että hän tai se otetaan häneltä pois. (Kennerberg 2008, 5–14, 24–37.)

Irja Olsson on kemiläinen sotalapsi Lapin sodan ajalta ja järjestön viimeinen (2012–2017) puheenjohtaja (*Riksförbundet Finska Krigsbarn rf (RFK) - Suomalaisten Sotalapsiyhdisten Keskusliitto ry*, 1992–2017):

"Tunteesta ei pääse koskaan eroon". Irja oli seitsemänvuotias, kun hän pakeni Ruotsin puolelle Haaparannalle Lapin sodasta. Sota Ukrainassa muistuttaa Irjaa hänen omista kokemuksistaan. Se herättää kaikki ne vanhat tunteet: Tunnen, että tiedän, miltä lapsesta tuntuu, ja toivon, että niin pitkään kuin mahdollista lapsi saa olla ainakin äitinsä kanssa, jos isä ei saa paeta. Kun Irja tuli Ruotsiin sotalapsena, hän ja hänen sisarensa ottivat äidin roolin ja huolehtivat kaksivuotiaasta sisarestaan. Meidän oli pakko pysyä voimakkaina tämän vauvan vuoksi. Luulen, että meidän piti kasvaa aika nopeasti silloin. Irja arvelee, että tärkeä asia sotaa pakenevalle lapselle on se, että lähettyvillä on rakastavia aikuisia." (Odenbalk 2022.)

Lappu kaulassaan kohti vierasta maata lähteneistä sotalapsista kaikki eivät palanneet kotimaahansa. Suomen kieli katosi monen lapsen huulilta. Koulua käytiin ruotsin tai tanskan kielellä, mikä ei heti alussa sujunut ollenkaan. Osa Suomeen palanneista entisistä sotalapsista saattoi kulkea juurettomina edestakaisin Suomen ja Ruotsin tai Tanskan väliä. Menetykset olivat mittavia. Täydellistä paluuta entiseen aikaan ei sotien jälkeen kenelläkään ollut. Lesket surivat kaatuneita miehiään, sotaorvoilla oli elämä edessään ilman isän tukea, ja jälleenrakennusaikoina ei ollut aikaa surujaan käsitellä. Isän ikävää ei lausuttu ääneen, ei ollut isän saappaan jälkiä, joita retkillä seurata. Oli suunnattava katseet huomiseen päivään ja uuteen aikaan, vaikka kaipaus menetettyyn, rajan taakse jääneeseen entiseen kotiseutuun säilyi monilla kipeänä. Ja työtä oli tehtävä. Muistot ja kokemukset taipaleille lähdoistä ja matkoilla vietetyistä vaikeista vuosista ovat kuitenkin olleet monelle tärkeänä oppina elämän mutkikkailta poluilla rauhan ajan vuosinakin.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkisto

Hitta i Hjälpkommitte'n för Finlands barn. Riksarkivet 2008.

https://cdn.abicart.com/shop/25093/art98/1759098-b9fa3e-hitta_i_hjalpkommitten_for_finlands_barn.pdf
www.riksarkivet.se

Internet-sivustot

Göteborg Finska Krigsbarnsföreningen (GFK)

Krigsbarn – sotalapset -sivusto terve.rossi.se

Kuolajärvenkylä - www.kuolajarvenkyla.net

Lapin sotaorvot www.lapinsotaorvot.fi

Oulunseudun sotalapset ry -sivusto www.oulunseudunsotalapset.fi

Petsamo-seuran kotisivut. www.petsamoseura.net.

Sotalapset näyttely -sivusto www.sotalapset.fi

sotavainajat.fi www.sotavainajat.fi

Sydsveriges Finska Krigsbarn (SFK)

Puheet, uutiset yms.:

Eneström, Emma 2018. Artikel: "Pionjären - Eine Johansson". Polistidningen (13.4.2018).

<https://polistidningen.se/2018/04/pionjaren/> (luettu 5.3.2022)

Kortelainen, Pentti 2014. Puhe 15.11.2014 Muurlassa. Pohjois-Suomen evakkolapset.

<http://kuolajarvenkyla.nettisivu.org/wp-content/uploads/sites/1128/2014/12/Pohjois-Suomen-evakkolapset.pdf> (luettu 8.1.2022)

Lehti Lilja 12/2021: "Sotalapset saivat tarinansa talteen." Turun Seudun Sotalapsiyhdistys ry lopetti ja lahjoitti loput yhdistyksen rahat Lahja lapselle -keräykseen. Artikkel. Roope Lipasti, Turun ja Kaarinan Seurakuntayhtymä. (turunseurakunnat.fi).

https://www.turunseurakunnat.fi/dokuments/4061184/0/Lilja_12_2021_saavutettava.pdf/fa231d04-c597--9220-bf15-Sdd869fd0198?t=1639548628345. (luettu 15.1.2022)

Nyberg, Micke 2016. (toimittaja) Artikel. "Fru Johansson" släpper bok om machokulturen inom polisen."Finnkärningen, finnpolisen - mitt liv". SVT nyheter Norrbotten, 29.11.2016.

<https://www.svt/nyheter/lokalt/norrboten/fru-johansson-slapper-bok-om-machokulturen-inom-polisen> (luettu 5.3.2022)

- Odenbalk, Venla 2022.(toimittaja) Irja Olssonin haastattelu ja video 4.3.2022. Kuva Tomas Hallström.. "Irja pakeni sotaa: Tunteesta ei pääse koskaan eroon." SVT.se/nyheter/utiset 4.3.2022/4.4.2022. <https://www.svt.se/nyheter/utiset/lapinsodasta-paennut-irja-tarkein-pakenevalle-lapselle-on-etta-ei-tarvitse-eroa-vanhemmistaan> (12.3.2022)
- Peuna, Inkeri 2017. Ranualaisten evakkotaival 1944 - 45. Esitelmä Ranuan evakkojuhlassa 19.11.2017. nettiartikkeli. (luettu 8.1.2022) <https://www.ranua.fi/loader.aspx?id=98b746cc-fa51-4d8c-8949-236d594f26e5>.

Kirjallisuus

- Dahlstedt, Tone & Holmgren, Barbro 1979. Nordfinska evakueringen till Skelleftebygden 1944–1945: De finska "koflickornas" vistelse i Sverige. Skrifter utgivna av dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå. Serie D Meddelande NRT. Reproduktionscentralen Byggnad 13. Universitetet. Umeå 1979. <https://isof.se/download/18.5b95a9b1722c1196102e550/1591070692291120till%20Skelleftebygden.pdf>. (luettu 6.4.2022)
- Edvardsen, Annu 1977. Det får inte hända igen. Finska krigsbarn 1939–45. Stockholm: Askild&Kärnekull.
- Elenius, Lars 2019. Möten mellan olika folk. Den mångkulturella Kyrkstadens i Gammelstad. Luleå kommun. Luleå universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1349177/FULLTEXT01.pdf>. (luettu 9.4.2022)
- Eliasson, Laila 2021 I krigets spår - om evakuering av finska flyktingar till Västerbotten 1944–1945. Nättidskriften: Västerbotten förr och nu. 2021.10.01 (nattidskriftenvasterbotten.se). <https://nattidskriftenvasterbotten.se/2021/10/01/i-krigets-spar-om-evakueringen-av-finska-flyktingar-till-vasterbotten-1944-1945>. (luettu 28.4.2022)
- Erkkilä, Veikko 1998. Vaiettu sota. Neuvostoliiton partisaanien iskut suomalaisiin kyliin. Helsinki: Arator.
- Haapalahti, Suvi 2007. Isänmaan isättömät. Sotaorpos osana toisen maailmansodan jälkeistä suomalaista yhteiskuntaa. pro gradu -tutkielma, Suomen historia, Tampereen yliopisto. https://www.sotaorvot.net/haapalahti_suvi_gradu_isanmaan_isattomat_2007.pdf. (luettu 28.4.2022)
- Heinänen, Hannu 1993. Sallan historia. Sallan kunta ja seurakunta.
- Honkanen, Kaarina 2021. "Evakuerade från finska Lapplandskriget 1944-1945" Artikel: Intervjuer av Kaarina Honkanen. Nättidskriften Västerbotten förr & Nu. (nattidskriftenvasterbotten.se) 1.10.2022. <https://nattidskriftenvasterbotten.se/2021710/evakuerade-fran-finska-lappland-berattar>. (luettu 9.4.2022)
- Immonen, Pauliina 2017 Muisteltu sotalapsuus. Sotalasten yhteisö ja sotalapsuudesta kertominen. Pro gradu-tutkielma, historia, Oulun yliopisto. <https://jultika.oulu.fi/files/nbnfoulu-20070461439.pdf> (luettu 1.5.2022)
- Innala, Elin 2006. Finska krigsbarn. Luleå tekniska universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1022882/fulltext01.pdf> (luettu 25.4.2022)
- Jonsson, Lars 2018 Minnen från krigsåren. Skelleftebygden: tidning för lokalhistoria 1/2018, 6–8. <https://ssfse.se/skelleftebygden/arkiv/2018-1.pdf> (luettu 8.4.2022)
- Kankaanpää, Marjukka 2010. "Ja kyllä sitä olis lapsuudessa monta kertaa isää kaivannut" - sotaorpojen kokemaa. Opinnäytetyö, sosiaalialan koulutusohjelma. Keski-Pohjanmaan AMK. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/7724/marjukka_kankaanpaa.pdf?sequence=1&disAllowed=y (luettu 7.5.2022)
- Kaven, Pertti 2010. Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiirrossa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen. Helsingin yliopisto. Myös <https://core.ac.uk/download/14919041.pdf>. (luettu 9.4.2022)
- Kaven, Pertti 2011 Sotalapset. Toiveet ja todellisuus. Helsinki: Minerva Kustannus. Ks. myös www.sotalapset.fi/assets/kaven-toiveet-ja-todellisuus.pdf. (luettu 19.3.2022)
- Kellokumpu, Kauko 1999. Atimoja. Kellosoelan ja Aatsingin kyläkirja. Salla.
- Kennerberg, Maria 2008. Äldre finska krigsbarn av stöd i ålderdomen. En kvalitativ intervjustudie. Ersta Sköndal högskola. Stockholm. <https://docplayer.se/25531002-Aldre-finska-krigsbarns-behov-av-stod-i-alderdomen.html>. (luettu 2.4.2022)
- Koponen, Marjo 2012. Aviottomat lapset miehityssä Itä-Karjalassa 1942–1944. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia, Itä-Suomen yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/10707/urn_nbn_fi_uef-20120051.pdf. (luettu 2.4.2022)

- Kouvo, Tia 2020. "Lapsia, naisia ja vanhuksia surmaamalla ei tää kansaa kukisteta". Neuvostopartisaanien tuhoiskujen uutisointi suomalaisessa lehdistössä kesällä 1944. Tampereen yliopisto. Historia <https://trep.tuni.fi/bitstream/handle/10024/119139/KouvoTia.pdf?sequence=2>. (luettu 7.5.2022)
- Lauerma, Sirkka 2022 Siniutuinen Lapinmaani. Helsinki: Books on Demand.
- Lundmark Åström, Jennifer 2020. Finska krigsbarn i Norrbotten. Luleå tekniska universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1456336/FULLTEXT01.pdf>. (luettu 12.3.2022)
- Mikkonen, Kalevi 2018. Lapin siviiliväestön evakuointi syksyllä 1944 ja evakko aika Ruotsissa 1944–1945. Kalevin historiasivut 2018. <https://kalevimikkonen27.blogspot.com/2018/02/lapin-siviilivaeston-evakuointi.html>. (luettu 12.3.2022)
- Norrena, Terhi 2017. Sotalapsena vietetty lapsuus. Elämäkerrallinen tutkimus kolmen sotalapsen elämästä. Pro-gradu, sosiaalityö, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/56250> (luettu 5.3.2022)
- Nyrhilä, Suvi 2020. "Niin me vain selvisimme". Sotaorvon kokemus lapsuudesta ja rauhaan palaamisen kontekstissa. Pro gradu -tutkielma. Suomen historia, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.juufi.URN:fi.jyu-2021012297412.pdf> (luettu 30.4.2022) <https://jyx.juufi.urn:fi.jyu-2021012297412.pdf/>
- Paksuniemi, Merja 2014. Vahvoiksi kasvaneet: Lapin lapset sodan jaloissa. Siirtolaisinstituutti. Turku. <https://docplayer.fi/1383199-Lapin-lapset-sodan-jaloissa.html>. (luettu 12.3.2022)
- Pekkala, Hanna 2020. "Ei sitä kaivannu enää mithän muuta ku olis vain rauha - Lapin sodan vaikutukset lapsuuteen ja lasten toimijuuteen pohjoissuomalaisen muistoissa". Pro gradu -tutkielma, kasvatustiede. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-202005161860.pdf>. (luettu 4.4.2022)
- Pohjanen, Bengt 14.10.2015 "Molotohvin leipäkori" - lyhy nuveli - Laestadiuksen kuolinpäivä ja Hilding-nimipäivä. Meänmaa-föreeninki. Bengt Pohjanen, Molotohvin leipäkori | Kexin tiuku (liipetti.net) <https://liipetti.net/aviisi/2015/10/14/bengt-pohjanen-molotohvin-leipakori>. (luettu 12.2.2022)
- Raittinen, Marjo 2011. Ei almuja sankarivainajien lapsille. Sotaorpojen huolto jatkosodan aikana Jämsässä. Pro gradu tutkielma. Suomen Historia, Jyväskylän yliopisto. <https://docplayer.fi/5124869-Ei-almuja-sankarivainajien-lapsille-sotaorpojen-huolto-jatkosodan-aikana-jamsassa.html>. (luettu 12.3.2022)
- Rautio, Erkki 2005. Flyktingar i Norr: Dokument och berättelser om kriget i Lappland och evakueringen av Nordfinland hösten 1944. Redaktör: Tuomo Korteniemi - Mirja Vuopio. översättning Ove Anttila - Karl Lantto 2005. Pello: Pohjan väylä 2005.
- Rossi, Tapani 2008. Räddade till livet. En stor svensk hjälpsats för Finlands barn 1939–1949. Eget Förlag. Kristianstads Boktryckeri. (PDF/sotalapset.fi). <http://www.sotalapset.fi/raddade-till-livet-pdf>. 15.3.2022)
- Salminen, Heikki 1998 Tutkimus suomalaisten sotalasten historiasta. Siirtolaisuus-migration 25 (4), 20–25. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/92156> (luettu 15.3.2022)
- Lehti Lilja 2021: "Sotalapset saivat tarinansa talteen." Artikkel. Roope Lipasti, Turun ja Kaarinan Seurakuntayhtymä. Lilja 12/2021 (turunseurakunnat.fi). 15.1.2022)
- Sköld, Johanna & Söderlind Ingrid 2016. Finska barn i svenska hem. Om mobiliseringen av familjer att ta emot främmande barn under andra världskriget. Scandia 82 (1), 35–65. (luettu 25.2.2022)
- Svensson, Per 2007. Krigsbarn i Alvesta - En studie av hur folkskolan i Alvestabygden såg på finska krigsbarn åren 1941-1945. Växjö universitet. <https://diva-portal.org/Smash/get/diva2:205195/FULLTEXT01.PDF>. (luettu 2.4.2022)
- Tarkka, Olga 2017. lappilaisten evakko- ja sotalasten kokemuksia elämästä ja koulunkäynnistä Ruotsissa Lapin sodan aikana. Lapin yliopisto. Rovaniemi. https://urn.fi/URN:NBN:fi-ula-201802071027Sequence_1. (luettu 6.5.2022)
- Virkkunen, Juhani 2013. Lapin sodan aiheuttamat miinojen ja räjähteiden siviiliuhrit. Sotahistoriallinen Aikakauskirja, 160–182.
- Welin, Ulla 2018. Walitut runot. Neiol-kustannus 2008.
- Westerlund, Lars 2011. Saksalaisten sotilaiden lapset. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940 - 1948. Nord Print. Helsinki 2011.osa I. Kansallisarkisto. <https://www.arkisto.fi/uploads/julkaisut/monografiat/ulkomaalaisten-sotilaiden-lapset-nide1.pdf>. (luettu 4.4.2022)
- Westerlund, Lars (toim.) 2011. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940-1948. Osa II Saksalaisten ja neuvostoliittolaisten lapset Suomessa, Norjassa, Tanskassa, Itävallassa. Puolassa ja Itä-Karjalassa. Kansallisarkisto. Helsinki 2011. <https://www.arkisto.fi/uploads/julkaisut/monografiat/ulkomaalaisten-sotilaiden-lapset--nide2.pdf>. (luettu 4.4.2022)

- Westermark, Nils-Erik 2018. Finska evakuering hösten 1944. Artikel Skelleftebygden. Tema: Banden tvärsöver! 1/2018 <https://ssfske.se/skelleftebygden/arkiv/2018-1.pdf>. (luettu 28.4.2022).
- Österberg, Jenny 2018. Barnens situation under finska vinterkriget. En intervju- och litteraturstudie med FN:s Konvention om barnets rättigheter som tolkningsredskap. Kandidatuppsats i Mänskliga Rättigheter. Enskild Högskola i Stockholm. <http://diva-portal.org/smash/get/diva2:1281070/FULLTEXT01.pdf> (luettu 28.4.2022.)

Artikkeli julkaistu: 2.6.2022, Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura.